

Kvalitet i gudstjenesten

Baggrund og formål

Ordet »kvalitet« kan få sindene i kog.

Dels fordi vi forestiller os, at der må være et helt objektivt kriterium for kvalitet, og at alle derfor véd præcis, hvad der tales om.

Dels fordi det kan bruges som en slags vetoret , et holdkæft-bolche, – enten ved at påstå, at noget helt sikkert ikke har kvalitet, eller ved at påstå det modsatte.

Dels fordi vi ganske enkelt bruger ordet »kvalitet« på forskellige måder:

I daglig tale betyder kvalitet ofte **det, der er godt**, eller **det, der er smukt**. Og så ligger det lige for, at det bliver et eksklusivt begreb, der handler om perfektion.

Det kan også være bruges i en **management**-tænkning, og så kommer det til at handle om, at bestemte krav skal opfyldes.

Men oprindeligt rummer »kvalitet« et **filosofisk-beskrivende** aspekt. Det handler om **væsen** eller inderste kerne: hvordan må en gudstjeneste være for at være gudstjeneste?

Det er på den baggrund, det giver mening at finde en fælles måde at tale om kvalitet i gudstjenesten på.

Vi har brug for at kunne tale respektfuldt med hinanden om, hvad kvalitet i gudstjenesten er. Og vi har brug for at kunne rumme, at det ikke er entydigt.

Arbejdet med »Qualitätsentwicklung im Gottesdienst« blev igangsat af EKD og har til huse i Michaeliskloster i Hildesheim, den tyske evangeliske kirkes centrum for gudstjeneste og kirkemusik.

Her ved man også godt, at det er kontroversielt at sige de to ord »kvalitet« og »gudstjeneste« i samme sætning. For hvem bestemmer, hvad der er god kvalitet? Kan vi tale om det, uden at sætte røde streger, blive smagsdommere og bruge en utroværdig og ensrettende grovfil? For hvad menes der egentlig? Er vores gudstjeneste da helt elendig? Skal det hele nu handle om økonomi? Bliver det ikke til føleri eller pædagogik? Tager det ikke mysteriet og gåden ud af gudstjenesten?

Det er en forståelig skepsis. Men det er også en misforståelse, at ethvert tiltag til at tale om kvalitet i sig selv er en nedgørende og overfladisk kritik af gudstjenesten. Vi taler om »kvalitet« i gudstjenesten af kærlighed til den, ikke som gold kritik.

Kvalitet i gudstjenesten kan ikke »bare« måles eller arbejdes frem. Og alle kommunikationsteorier indeholder en åbenhed over for det, der ikke lader sig sætte i skema, det gådefulde, det vi ikke kan kontrollere.

Kommunikation kan lykkes, eller ikke lykkes, og det er kun i begrænset omfang noget, vi har styr på.

Arbejdet med kvalitet i gudstjenesten ser man i EKD og i Michaeliskloster som et klart reformatorisk anliggende.

Man har ladet sig inspireret af den japanske videnskabsmand, Noraki Kano, og hans tilgang til kvalitetsbegrebet. Og med de forbehold, der altid må tages, når det handler om gudstjenesten, vil man forsøge at se den kendte gudstjeneste i et nyt lys. Her tages gudstjenestedeltagernes bevidste og mere ubevidste forventninger alvorligt, samtidig med at den teologiske refleksion er markant og tydelig. Det er netop i dette dynamiske spændingsfelt, vi må se, tale om og arbejde med gudstjenesten.

Kvalitetsbegrebet ses i Kanos kommunikationsteori – og i workshoppen – som et **beskrivende** og ikke et evaluerende fænomen. Derfor spørges der først og fremmest til HVAD en gudstjeneste egentlig er, og HVAD der sker. **Kvalitetsbegrebet skal ikke fastlægge HVORDAN den skal være, men udelukkende tjene til liturgisk og teologisk klarhed og bevidste beslutninger.** Et grundlæggende spørgsmål er: hvad fremmer og hvad hindrer, at det, som vi ser som teologisk væsentligt i gudstjenesten, bliver tydeligt? Hvordan kan man finde frem til brugbare kriterier? Findes der værktøjer, der kan hjælpe os til at se vores gudstjeneste med friske øjne; være mere bevidst om, hvad der er på færde; værktøjer, som kan berige os i vores arbejde med gudstjenesteliv?

Lykkes det os – om end i begrænset omfang – at kunne sige noget om kvalitet, så vil det også være lettere at skelne mellem det, vi kan arbejde med og det, der ikke er op til mennesker. Det bliver så at sige lettere at skelne mellem »Helligånd« og »håndkraft«. Hvad er det, Gud gør, og hvad er det, mennesker gør. Samtidig ved vi også, at det spiller sammen på en underfuld og ikke gennemskuelig måde.

Grundlæggende er der en stor aflastning i at vide, at vi ikke kan eller skal redde gudstjenesten. For Gud har selv sagt, at hvor to eller tre er sammen, er han til stede – og han har sagt, at hans ord aldrig vil forgå. Den umage, jeg selv kan gøre mig, er kun en lille del.

Når vi arbejder i workshoppen om kvalitet, vil vi se, at der er en anden aflastende faktor: nemlig at vi får øje på, hvor mange små detaljer, der influerer på vores indtryk af gudstjenesten. Det hindrer en enstregig »strategi« og hurtige løsninger.

I bogen »Qualität im Gottesdienst« (som indtil videre udelukkende findes på tysk) står der til sidst i forordet: »Kvalitet i gudstjenesten er, når Helligånden er over os og Gud kommer os møde. Det kan vi ikke bidrage til, kun bede. At vide netop det, er det bedste grundlag for medarbejdssomhed og lethed, umage og mod at forberede og fejre gudstjenester«. Bogen henvender sig i øvrigt til alle, der er ansvarlige for gudstjenesten. Organister og præster, kirketjenere, læsere, menighedsrådsmedlemmer m.fl.). For – som redaktøren, Folkert Fendler, skriver: »Gudstjenestens kvalitet er i høj grad afhængig af kvaliteten af samarbejdet mellem dem, der har et særligt ansvar for den«.

Et par erfaringer:

Denne workshop egner sig til grupper mellem 10 og 20 deltagere. Er der flere må workshop'en deles. Der skal være en leder, gerne to, til hver workshop.

Forberedelsen kræver lidt tid af den eller dem, der er ledere. Til gengæld er workshop'en meget let for deltagerne at gå til. Erfaringen er, at selv de deltagere, der ikke tror, at deres mening »gælder« eller ikke er vant til at sige eller skrive noget, kan være med og oplever, at det de fornemmer, oplever og tænker har værdi. »Man skal ikke have gået i kirke i 100 år eller kende nogle bestemte ord«, som en deltager sagde. Det kan derfor være et godt sted at begynde, når man vil have flere med i samtalen om gudstjenesten.

Det, at man begynder med at tale om restauranter i stedet for gudstjenester, kan gøre, at man lidt lettere kommer i gang, og ikke er bange for, om det man siger nu er rigtigt.

Workshop

Forberedelser

Der skal være god plads midt på gulvet, og man behøver ingen borde. Deltagerne kan sidde på stole i udkanten af det store areal midt på gulvet.

Der er brug for 3 forskellige farver A4-papir og en tydelig tus til hver deltager.

Inden workshoppen skrives stort og tydeligt på 3 A4-ark af forskellig farve henholdsvis:

Det, der skal være i orden

Det, der er væsentligt

Det, der kan begejstre

Hvert af de øvrige papirark skæres i 3 strimler.

Der skal være tre strimler farvet papir af hver farve (altså ni i alt) til hver deltager.

Indledning til deltagerne

Brug godt tid på indledningen, så deltagerne har en klar fornemmelse af, hvad de senere skal gøre. Det kan synes lidt omstændeligt, men det er vigtigt for at få deltagerne til at tale, og til at forstå, hvad workshoppen går ud på.

Workshoppen her handler om kvalitet i gudstjenesten. Hvad er kvalitet? (her kan man bruge noget af det, der står i afsnittet »Baggrund og formål«).

Og så mere konkret:

Den japanske videnskabsmand, Noraki Kano, har en særlig tilgang til begrebet kvalitet. Han har udviklet en slags workshop, som man har brugt flere steder i erhvervslivet, for at finde ud af, hvad der betyder noget for kunder og på hvilken måde.

Han arbejder med tre kriterier: Det, der skal være i orden. Det, der er væsentligt. Det, der kan begejstre,

Vi kan tage restauranter som et eksempel.

Det første er **»Det, der skal være i orden«**. Ofte er det ting, som vi nærmest ubevidst tager for givet (hvis de ikke er der, virker det forstyrrende, ubehageligt, skuffende eller sjusket).

Hvis vi taler om en restaurant, så er det altså det, der helt grundlæggende skal være i orden. Ellers vil man ganske enkelt gå igen, klage til ejeren, og fraråde alle nogensinde at gå ind på denne restaurant.

Her kan deltagerne nævne, hvad det kunne være. Typisk vil de sige: Der skal være rent. Der skal være et menukort, vi kan forstå. Der skal være varmt. Man skal blive mæt. Tjeneren skal være venlig. Maden skal svare til det, man bestiller og betaler. Der skal være et toilet etc.

Det næste er **»Det, der er væsentligt«**. Det er det, der gør, at man synes, man har haft en god aften i byen, og at restauranten bestemt er et besøg værd. Det er ikke utænkeligt, at man vil komme igen.

Deltagerne vil ofte nævne: Maden er pænt anrettet. Restauranten er hyggelig, farverne afstemt, bordet smukt dækket. Der er måske dejlig musik. Tjenerne kan vejlede i valg af vin eller dessert. Man fornemmer, at alle ansatte ved, hvad de skal gøre, maden kommer i rette tid og er veltillavet og velsmagende. Man er hverken overvåget eller »glemt«. Der er god tid.

Endelig er der **»Det, der kan begejstre«**. Her taler vi om det, der er ud over forventningerne. Det overraskende »mere«. »Gåsehuds faktoren«. Det, der får os til at fortælle alle og enhver om den fantastiske, ja nærmest fortryllende aften, vi har haft her.

Her nævnes faktisk ofte en særlig oplevelse, deltagerne har haft: at der overraskende var live-musik (og at man måske kunne ønske en særlig melodi). At vintjeneren var ovenud vidende. At man fik en aperitif, som man ikke skulle betale for. At det var tydeligt, at alle medarbejdere gjorde alt for at man skulle få en god aften. At der kunne fremtrylles noget til veganeren eller barnet, som ikke stod på menukortet.

Kvalitet er ikke entydigt

Det er forskelligt, hvad vi lægger vægt på. Bedstemødre sætter stor pris på rene håndvaske, mens børnebørn er mere begejstrede for is med farvestrålende pynt.

Opfattelse af kvalitet kan ændre sig over tid. Et eksempel: Da der begyndte at skyde græske restauranter op i Tyskland i 70'erne, var det en begejstringsfaktor, at man fik en gratis ouzo, når man kom. Men efterhånden blev det bare noget af det, der hørte til – så man i stedet for at blive be-

gejstret over den serverede ouzo, mens man ventede på maden, blev utilfreds, hvis den ikke var der. Den var gået fra at være »Det, der begejstrer« til »Det, der skal være i orden«.

I workshoppen er det vigtigt, at vi lader alles opfattelser komme til orde, og ikke argumenterer, mens vi i det følgende skriver, lægger ud, systematiserer. Her kommer vi allerhøjst med opklarende spørgsmål.

... og så er vi i gang

De tre A4-ark med hhv **Det, der skal være i orden - Det, der er væsentligt - Det, der kan begejstre** lægges på gulvet med stor afstand. Alle skal helst kunne se.

Nu vil vi bruge denne metode på gudstjenesten - vel vidende, at der altid vil være nogle forbehold, der må tages, når det netop er gudstjenesten, det handler om. Vi vil se, om vi til sidst får øje på småting eller sammenhænge, der får os til at se gudstjenesten i et nyt lys.

Hver deltager får tre strimler farvet papir af samme farve som **Det, der skal være i orden** samt en tus.

Opgaven handler lige nu udelukkende om de helt grundlæggende kriterier, når vi taler om kvalitet i gudstjenesten. Det, der gør, at vi fornemmer, at nu er vi til gudstjeneste - og hvis det manglede ville vi gå med det samme, og evt. klage til præst, menighedsråd og biskop. I hvert fald ville vi ikke komme i kirke der på stedet mere.

Deltagerne har nu 5 minutter til for sig selv på hver af de tre papirstrimler (eller bare én eller to af dem) at skrive noget »der skal være i orden« (*typisk nævnes: At lys, lyd og varme fungerer. At dåbsbarnets navn udtales rigtigt. At man kan finde eller får rakt en salmebog. At man kan finde ud af, hvornår man skal gøre hvad. At der er flere end en selv. At gudstjenesten virker velforberedt. At man kan finde en parkeringsplads/et toilet. At man kan synge med på salmerne. At man kan forstå prædiken. At det ikke virker sjusket. At det ikke trækkes i langdrag mm*)

Når man har udfyldt sine sedler, lægger man dem på gulvet i nærheden af emne-sedlen i samme farve.

Når alle sedler er lagt, læser lederen dem alle op. De, der handler om det samme, lægges samme sted.

Derefter skal der være lejlighed til, at deltagerne kan ud- dybe det, de selv har skrevet. Andre deltagere skal ikke lige nu kommentere (men kan komme med opklarende spørgsmål).

(Til lederne: måske vil vi synes, at noget af det, der her vil blive nævnt og skrevet, er uvedkommende detaljer. Ofte er det noget, som vi nærmest ubevidst tager for givet (hvis det ikke er der, virker gudstjenesten ugæstfri og usammenhængende). Det viser os, at detaljer ofte hænger tættere sammen med gudstjenestens væsen eller »kerne« - og muligheden for at føle sig tiltalt eller blive bevæget - end de ansvarlige for gudstjenesten er bevidste om.)

Samme fremgangsmåde bruges til **»Det, der er væsentligt«**. Her drejer det sig om gudstjenestens væsen, mødet med den opstandne Kristus i gudstjenesten (*Her skriver deltagerne ofte: At man får noget at tænke over. At man fornemmer fællesskab og Ånd. At salmerne er gode og i et toneleje, hvor man kan synge med. At der er friske blomster på alteret. At man falder til ro. At der er genkendelighed. At der er noget nyt og forbausende. At der er kirkekaffe. At der er et tydeligt godt samarbejde, og at der er et flow i liturgien. At man bliver hilst på. At man ikke tales ned til. At der er kor med til gudstjeneste. At der er mange i kirke - og gerne også børn. At der f.eks. er påskeliljer til påske, så man kan se, om det er en særlig gudstjeneste. At der er bar nedåb. At man kender præst, organist, andre kirkegængere osv.)*

Igen lægges sedlerne, de læses op, systematiseres lidt, og der spørges til, om nogle vil kommentere det, de selv har skrevet.

(Til lederne: her kan vi bl.a. hente vigtig viden om deltagernes forventninger, samt få en fornemmelse af, hvordan vi kan tydeliggøre den teologiske kerne mht. sprog, liturgi, musik etc. Vi får indirekte information om, hvad der får gudstjenestedeltagerne til at fornemme sig som børn af huset (og ikke på tålt ophold). Og vi får sammen med deltagerne et fælles sprog at tale om det i).

Endelig er det **»det, der kan begejstre«**. Her taler vi om det, der er ud over forventningerne. Det overraskende, det der »rammer« og bliver eksistentielt for mig. »Gåsehuds-faktoren«. Det, der berører mig. Det, der gør, at jeg kommer igen, og gerne tager andre med. (*her står der f.eks. på sedlerne: Helt fantastisk musik. Til høstgudstjenesten var der pyntet så flot. Vi sang en ny salme, som præsten fortalte om, og som blev en ørehænger. I bønnen efter prædiken blev der bedt for det barn, der blev døbt, og for skolebørn og lærere, der i denne uge begyndte i skole. Spirekoret var med. Dåbsforældrene bad selv en af bønnerne. Spejderne havde fået lov at vælge en salme. Jeg kunne synge med på alle salmer. Jeg følte mig meget velkommen. Efter gudstjenesten fik vi is. Folk klappede efter postludiet. Præstens prædiken inddrog noget helt aktuelt; organisten spillede så alt løftede sig).*

Igen lægges sedlerne ud, så alle kan se dem, de læses op, og der er mulighed for at fortælle, hvorfor man skrev netop som man skrev. Og her vil det typisk være noget helt bestemt i en særlig gudstjeneste, der har begejstret.

(Til lederne: Det kan være her, vores tørste »betænkelighed« er: for går vi nu Helligånden i bedene? kan vi – og vil vi overhovedet – begejstre? – bliver det pop og løben-efter-tidsånden? Hvis nogle af deltagerne stejler lidt ved ordet »begejstre«, kan man måske tale om det på en anden måde: som det der særligt fremmer, at forkyndelsen af Kristus »får frit løb iblandt os«.)

Afslutning

Skal ikke være for lang.

Tag gerne billeder af svarene – så kan der tales og arbejdes videre med dem ved en senere lejlighed. Billederne kan også sendes til deltagerne.

Man kan evt. samle op på én eller flere af følgende iagttagelser:

– hvor forskelligt vi oplever gudstjenesten, og hvor mange forskellige tilkendegivelser der har været. Er der noget, der har forbavset? Nogle sedler, man selv ville have lagt i en anden kategori?

– at nogle tema'er der bliver tydelige indenfor de forskellige tre kriterier (*Til lederne: hvis der i en periode har været vanskeligheder med kirkens lydanlæg, vil lyden måske være et stort tema i »Det, der skal være i orden«, det der kan henregnes til »flow« vil ofte have en stor betydning i »Det, der er væsentligt«, og i »Det, der kan begejstre« er det ofte det uventede, overraskelsen, og måske især musikken).*

– samtalen kan også dreje sig om, hvem der hovedsagligt har ansvar for, at de forskellige kriterier for en god gudstjeneste »lykkes«.). (*Til lederne: Det er vigtigt også at tale om menighedens ansvar – stemning, gæstfrihed, sang, at også nytillkomne fornemmer sig som en del af det »vi«, der holder gudstjeneste etc. Ofte vil flere ting blive synlige, når man ser på sedlerne: nemlig hvor vigtigt samarbejdet mellem dem, der har et særligt ansvar er. Både i forhold til forberedelse og fejring af gudstjenesten. En anden øjenåbner kan være, at meget af det, der nævnes under »Det, der skal være i orden« hidrører under graverens/kirketjenerens ansvarsområde (og det er typisk det, der på én gang er usynligt og bliver klaget over – men også det, der er fuldstændig nødvendigt, for at alt andet kan fornemmes som godt – f.eks.*

ødelægger et dårligt lydanlæg let en prædiken, og et snavset alterbord beforder ikke nadverens skønhed og højtidelighed). Meget af »det, der er væsentligt« er særligt præstens ansvar – og »det, der begejstrer« (det der giver blomster og flest rosende ord) er kirkemusikernes særlige ansvar. Samtidig er »det, der begejstrer« afhængigt af, at de to forudgående kriterier er »løst« på en god måde. På den måde kan f.eks. graverens ofte lidt usynlige arbejde blive synligt som vigtigt for deltagerne i workshoppen).

– var der noget i workshoppen, som var forbavsende – noget man pludselig fik blik for? Var der noget, man blev klogere på? Er der noget, der skal arbejdes videre med?

Litteratur:

»Qualität im Gottesdienst«, udgivet af Folkert Fendler, Gütesloher Verlagshaus 2015. 332 sider. Med bidrag af bl.a. Kathrin Oxen, Michael Meyer-Blanck, Anne Gideon, Jochen Arnold og mange flere.

»Gewissheit, Gemeinschaft, Geheimnis – Qualität des Gottesdienstes« i serien »Kirche im Aufbruch«, Evangelische Verlagsanstalt 2016.

I EKD arbejder man med kvalitetsarbejdet, både i liturgi, homiletik, undervisning osv. Man kan derfor finde en del om arbejdet på nettet.

Her er blot et lille udsnit af en artikel af Alexander Deeg fra Rogatekloster.wordpress.com, hvor han på spørgsmålet om, hvad der gør en gudstjeneste god, bl.a. svarer: »Lidenskab og beskedenhed. Mennesker forventer, midt i deres hverdag, midt i deres glæder og sorger, at træde ind i en samtale med den levende Gud. De venter og håber at blive berørt, bevæget og forandret af ham. En god gudstjeneste kendetegnes af denne lidenskabelige forventning – og kendetegnes også af beskedenhed hos dem, der fejrer den: vi kan udforme gudstjenesten med nok så stor sans for kvalitet, med nok så god musik og interessante ord – men vi kan ikke sørge for mødet mellem Gud og menneske. Vi kan kun sætte scenen. Når det går godt, vil mennesker erfare, hvordan deres liv i og gennem gudstjenesten »afbrydes« på en helende måde.«